

ולית דמשגח בן, אמר ליה: קמאי קאמסרו נפשם אקדושת השם, עכ"ל. וקשה, אם עסק רב יהודה רק בסדר נזיקין, למה לא התפלל והלא היה לו זמן, ועוד, היכן מסירות הנפש שלו מוזכרת כאן, מנין לנו שמסר נפשו על קידוש השם? ועוד, אמרו תחילה שעסק רק בנזיקין ואח"כ אמרו שעסק גם בעוקצין? וי"ל שעיסוקו העיוני בלימוד טעמי המשניות והיינו לימוד גמרא היה בסדר נזיקין, אך ודאי היה חוזר על כל התורה כולה כל שלושים יום ולא פסיק פומיה מגירסא, וכל שקיבל מרביתו – רב ושמואל – ודאי היה חוזר עליהם ללא הפסק, כל שלושים יום. וזוהי המסירות נפש שלו על קדושת השם, דאע"פ שלא עיין בשאר הסדרים, היה חוזר עליהם כל שלושים יום כל ימי חייו, ובזכות זה, כשכבר התפלל – ירד גשם. ואילו בימי אביי, התאמצו להשוות בין י"ג ישיבות שהיו עוסקין בעוקצין, וכל ישיבה אמרה ביאור או גירסא אחרת והיו מנסים להשוות ביניהם, ועל זה אומרת הגמרא שזו אינה מסירות נפש כמו רב יהודה, וכיון שלמדו כל-כך הרבה חומר ולא יכלו לחזור עליו כל שלושים יום, היו שוכחים את הלימוד ואין זה קידוש השם כל כך, דהא עיקר קידוש השם הוא שזוכר היטב את לימודו וזה אי אפשר אם לא חוזר כל שלושים יום על כל התורה כולה. וקצת קשה, דמה הבדל בין "ראשונים דאתרחיש להו ניסא" – שנראה שלמדו כל היום כרב יהודה – לבין "חסידים הראשונים", דת"ר: "חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת, ומתפללין שעה וחוזרין ושוהין שעה. וכי מאחר ששוהין ט' שעות (לשלוש תפילות) תורתן היאך משתמרת? אלא מתוך שחסידים הם, תורתן משתמרת ומלאכתם מתברכת". וי"ל דיש להבדיל בין "חכמים ראשונים" "לחסידים ראשונים", וזהו שאמר ר' יוחנן "ולוואי שיתפלל האדם כל היום כולו" דהיינו אם הוא מהחסידים, אבל אם הוא מן החכמים, מסתמא יאמר ר' יוחנן: ולוואי שילמד האדם כל היום כולו, וכשם שחכם עדיף מנביא, כן הוא עדיף מחסיד, וכשם שהנביא גדול בקדושה ובחסידות מן החכם, כן החסיד גדול בזה מן החכם, ועל-כן תורתן היתה משתמרת ומלאכתן מתברכת, אך רב יהודה שהיה חכם, מלאכתו לא היתה מתברכת, שהרי היה עני מרוד, וגם תורתו לא היתה משתמרת, עד שהיה חוזר עליה כל שלושים יום, מכל מקום "אתרחיש ליה ניסא" כי מסר נפשו על התורה בלימודה ללא הפסקה, עד שאמר עליו רבו שמואל: "לית דין בר נש" – "אין זה ילוד אשה". מכל מקום נמצאנו למדים שיש שתי בחינות בישראל, אחד חכם ואחד חסיד, כמו בתקופת הנביאים שהיו חכמים והיו נביאים. וכל המוסר נפשו על התורה פטור מתפילה, וכל המוסר נפשו על התפילה פטור מתורה, מלקיים "והגית בו יומם ולילה".

ועתה יש לשאול, האם זו הלכה פסוקה שצריך לחזור כל שלושים יום על כל תלמודו? מניין לנו זה? ואף שרחב"א ורב יהודה ועוד אמוראים נהגו כן, אך מה המקור לזה? ונראה תחילה שלפי הגר"א זו הלכה, דאם לא כן, לא היה נוהג כך בעצמו, ומביא בהקדמת פאת השולחן (תלמידו של הגר"א), שהגר"א היה חוזר כל תלמוד בבלי כל חודש – כל ימיו. אלא שיש למצוא מקור לדברי הגר"א האלו, דהא אם חזרה זו אינה על-פי ההלכה ודאי להגר"א היו החזרות ביטול תורה, ואין סברא לומר שהגר"א היה מבטל תורה, אלא ודאי חזר על כל התלמוד כולו כל שלושים יום, כל ימי חייו, מפני שכך הלכה.

ונראה שדברי השו"ע: "לחזור על כל התורה אחת לשלושים יום ויתקיים בו 'אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו'", למדו מהגמרא בכתובות (עז:), שם מסופר על רבי חנינא בר פפא שהיה רגיל אצל מלאך המוות, ולפני מותו בא מלאך המוות לקחתו, "אמר ליה ר' חנינא: שבקי תלתין יומין עד דנהדר